

Настала из потребе да се језик на радију и телевизији оплемени, да се информација што више приближи слушаоцу, књига *О култури говора* Ђорђа Костића првенствено је намијењена људима који раде у овим институцијама и који се директно обраћају слушаоцима и гледаоцима; значи, новинарима и спикерима, тј. онима који преузимајући на себе улогу васпитача и пропатора доброг и оплемењеног језика, преузимају и одређену обавезу поштивања норме књижевног језика. Међутим, ова књига је корисна литература и свима другима што по својој професији језички дјејствују на најшире друштвене слојеве и који баш због тога морају у потпуности познавати важећу норму књижевног језика. Ту у првом реду мислимо на просвјетне раднике који имају привилегију (што је многе друге професије немају) да се њихов говор простира на шири круг.

Књига је подијељена у три дијела: *Говор и језик*, *Опште и посебне особине говора* и *Писани и говорни језик*.

У уводном дијелу аутор говори о неким основним појмовима: шта је то језик, а шта говор, шта је норма књижевног језика; шта доводи до промјена у језику и шта су то прихваћене говорне норме. Аутор себи поставља у задатак да говори о добром језику. »Настојаћемо«, каже Костић, »да што је год могућно јасније повучемо границе простирања доброг језика, да одредимо место када он губи то своје својство, када настају говорне девијације, када оне прелазе у говорну патологију и нарушавају примарне језичке функције у споразумевању људи« (стр. 14).

Оно што је у нормама за говорни језик основно и што чини добар говор по аутору су: а) квалитети наших изговорних гласова, б) њихови квантитативни пратиоци, ц) акценти и дужине и д) мелодија реченице. Дobar говор (наравно сх. језика) појединца је онај који има јасно издиференцираних 30 гласова, комплетан прозодијски систем (четири акцента и квантитативне опозиције), исправну и логичну реченичну мелодију. Без обзира колико језик био култивисан, он је неприхватљив ако за своју основу нема добар говор. Тек све четири компоненте говорног језика (добар говор, култивисан, естетски оформљен и умјетнички изграђен, омогућавају да се он уздигне до највиших облика преношења мисли и осјећања, констатује с правом аутор.

Завршавајући уводно поглавље, Ђ. Костић савим тачно тврди да се у садашњем тренутку, када не постоје посебни језички облици својствени радију и телевизији (за шта, теоретски говорећи, постоје могућности), не може говорити о језику радија и телевизије, већ само о језику на радију и језику на телевизији.

Други дио рада обухваћен је насловом *Опште и посебне особине говора*. Највећи дио простора посвећен је акценатској системи, будући да она има значајне семантичке вриједности у српскохрватском језику. »Ако би дошло до замене једног акцента неким другим, не само да би реч била лоше изговорена већ би и њено значење могло бити доведено у питање« (стр. 21). И још на један моменат, врло р-жан за језик на радију и телевизији, аутор упозорава: прозидијским могућностима као потенцијалним богатством не користимо се довољно, а баш на њима почива цијела зграда говорне културе.

Код наших акцената Ђ. Костић разликује сљедеће прозидијске елементе: а) вокалске дужине, б) нагласне јачине слогова, ц) мелодијско кретање које се остварује у склопу два међусобно повезана слога, д) ненаглашене слокове и ц) интензитетни слогови односи.

Говорећи о природи наших акцената, аутор се најприје задржава на краткосилазног [∖]. Константује да он има одређену физиономију, лако се распознаје и своје битне карактеристике не може (у правилном изговору) изгубити ни под дјелством мелодије реченице. Пошто у сх. језику има врло много ријечи са овим акцентом, то је од значаја да се он исправно артикулише. Први слог под овим акцентом носи изразиту нагласну јачину, па ако желимо, како аутор примјећује, посебно истаћи значење неке ријечи »то ћемо чинити тако што ћемо први слог још више наглашавати на рачун другог слога« (стр. 32).

Код дугосилазног акцента [∩] »динамика нагласне јачине прати тонско кретање, па ако се тон повећава у првом делу дугог вокала и интензитет слога се повећава, а са опадањем тона и нагласна јачина слога опада« (стр. 36). Тај моменат да интензитет прати тон примјећен је и од стране неких других аутора¹ (Белић, нпр., каже: »Код силазних акцената експираторна снага или његова јачина иде паралелно са музичком, тј. акценат код дугог силазног тона опада за неколико тонова (од квинте до октаве) ... а тако исто опада и снага његова«, Савремени српскохрватски књижевни језик, I део: Гласови и акценат, Београд 1968, стр. 9.).

За краткоузлазни акценат [∪] Ђ. Костић констатује да је његова правилна артикулација »од посебног значаја за обележавање не само значења речи већ њене опште акустичке структуре. Ово је ис-

¹ Костићев однос према литератури није на примјерној разини. Иако се у више наврата позива на мишљења Џоуса, Јакобсона, Чомскога и Белића, нпр. (стр. 15, 40, 50, 100), ни у једном тренутку не наводи о којим је радовима поменутих аутора ријеч. Тиме би свакако помогао мање информисаном читаоцу, а и онима другима да упореде мишљења ако то желе.

товремено карактеристичан акценат за наш језик и по њему се умногосте обележава и његова звучна особина» (стр. 38).

Дупоузлазни акценат [/] је, сматра аутор, типичан акценат сх. језика. Он је по својој структури најсложенији и истовремено најтежи за артикулацију. Посматрајући однос тона и нагласне јачине (интензитет или експираторна страна — термин који код неких других аутора има исто значење) код [/], Ђ. Костић закључује да нагласна јачина прати тон до половине трајања дугог вокала, а да негдје иза половине »долази до централног одвајања нагласне јачине од тонског кретања. Нагласна јачина почиње да опада, док се тон и даље развија, расте или остаје на истој висини« (стр. 40). И ова дефиниција је врло слична Белићевој (»Код узлазних акцената музички тон се стално пење, а експираторност до половине трајања акценатскога расте, а после до краја опада«, Савремени сх. књ. језик, I део: Гласови и акценат, Београд, 1968, стр. 92) или дефиницији проф. Асима Пецце (»... јачина не прати тонски успон у току целог трајања акценатског гласа. Јачина узлазних акцената расте до иза половине њиховог трајања да би после почела да опада«, Звончићи звоне, Научна књига, Београд, 1970, стр. 19).

У даљем се раду Ђ. Костић осврће на традиционалну, општеприхваћену класификацију гласова према акустичком утиску и према њиховој физиолошкој природи, тј. на класификацији по начину образовања, по звучности и мјесту творбе. Осим тога што није довољно прецизна, ова традиционална класификација има још једну крупну мањкавост да, како вели аутор, »није било прецизирано сарадничко јединство говорних органа у процесу артикулације, тако да би се одредила за сваки од њих њихова улога« (стр. 50). Класификација какву аутор предлаже има по њему за циљ врло прецизно одређивање какви су међусобни односи артикулатора потребни да би се један глас могао формирати. Сљедећи артикулатори су релевантни: плућа, ларинкс (гркљан), меко непце, језик, доња вилица, усне и кров уста. У табелама за сваки од ових артикулатора аутор је знацима (+) и (—) означио присуство или одсуство дефинисаног облика. Напомиње да би се у појединим ситуацијама могао увести и знак (±) биполарни, чиме би се још више прецизирали односи. Аутор ипак остаје само на два знака: (+) и (—).

Класификација изговорних гласова према понашању ваздушне струје (континуиран облик ваздушне струје, пловивни облик, африкциони облик, фрикциони облик, латерални облик, назални облик) заправо је незнатно модифицирана класична подјела гласова по начину творбе. Оно што је овдје означено као фрикциони облик понашања ваздушне струје (што носи ознаку +) јесу фрикативи, пловивни облик су пловиви, африкциони облик су африкате итд.

Класификација гласова према функцији крова уста је, у ствари, врло прецизно дата подјела гласова по мјесту творбе у традиционалној фонетици. Аутор диференцира чак петнаест различитих подручја крова уста: ивица доњих сјекутића, унутрашња страна доњих

сјекутића, гама доњих сјекутића, ивица горњих сјекутића, унутрашња страна горњих сјекутића, постдентални, алвеоларни, посталвеоларни, алвеопалатални-палатоасвеоларни, палатални, палатовеларни, веларнопалатални, веларни, увуларни), док их је у традиционалној подјели упола мање.

И поред тога што Ђ. Костић жели у понуђеној класификацији наших гласова бити до краја прецизан, мишљења смо да су поједине рубрике само непотребно дуплирање. Тако би по нашем мишљењу требало спојити у једну алвеопалаталну и палатоалвеоларну, као и палатовеларну и веларнопалаталну код класификације према крову уста, а код класификације према функцији усана спојити у једну рубрику ауторове двије: полузатворене и полуотворене. Иначе је овако прецизна класификација наших гласова врло корисна уском кругу стручњака-фонетичарима и дефектолозима.

У дијелу *Фонетске нормe за изговор српскохрватских гласова* Ђ. Костић говори о гласовним нормама за изговор сваког нашег гласа. Најчешћа одступања (ово се односи само на екавско подручје, мада по нашем мишљењу нису крупније разлике ни у осталом дијелу сх. језичке територије) јесу код вокала *a*, сугласника *c*, *z*, *ш*, *ж* и африката *ч*, *ћ*, *џ*, *њ*. Када је ријеч о овим посљедњим гласовима (африкатама), аутор сматра да су артикулационе разлике међу њима довољне да се остваре и акустичке особености сваког од њих, па »нема никаквих разлога да се те разлике занемарују и тим занемаривањем да се уноси забуна у наш консонантски систем« (стр. 90).

Посљедњи дио, *Писани и говорни језик*, махом је намијењен онима што се путем радија и телевизије посредно или непосредно обраћају слушаоцу или гледаоцу. Говори се о обради информације, изградњи става према обради поруче и о језику и облицима телевизијских емисија. Упутства што их аутор даје с циљем су да се створи што приснији контакт између радија и телевизије, на једној страни, и медија којем се они обраћају, на другој. Закључак је да спона између онога »шта се каже« и онога »како се каже« мора бити много чвршћа.

И да завршимо овај приказ поновљеном констатацијом да ова корисна и стручно, уз помоћ савремених апарата, уређена књига заслужује да се нађе у кућној библиотеци свакога онога коме је језик, књижевни језик, и друг и обавеза.

Стеван Стефановић